

Prof. dr. Ana Krajnc

Filozofska fakulteta
Univerze v Ljubljani

SPREMINJANJE DRUŽBENE STRUKTURE IN VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE – IZ INDUSTRIJSKE V DRUŽBO ZNANJA

POVZETEK

Družbena struktura se spreminja. Industrijska družba je hierarhična piramida z ločenimi družbenimi razredi in določenimi zakonitostmi omejene vertikalne socialne mobilnosti. Družbeni status je razmeroma stabilen in se večinoma s staršev prenaša na otroke. Informacijska družba, družba znanja, družba sprememb in družba rizika, je vrtnec srkajočih in izločevalnih (centripetalnih in centrifugalnih) družbenih sil. Vsak družbeni status je začasen od najvišjih v srčki družbe do najnižjih.

Glavni proizvodni dejavnik pospešene ekonomije informacijske družbe je znanje. Obnavljanje kompetenc daje podlago za ohranjanje socialnega položaja v družbeni spirali in, nasprotno, zaostajanje v znanju in osebnem razvoju izvrže človeka na rob družbe. Pot nazaj na pomembnejše položaje gre prek izobraževanja.

Države imajo zelo različne šolske sisteme. Nekateri izgubljajo legitimnost, ker ne usposablajo mladine za nov način dela in preživetja, ovirajo jih pri razvoju za novo družbo najbolj imanentnih lastnosti osebe, kot so: inovativnost, samostojnost, sposobnost odločanja, ustvarjalnost. Če mlade šolski sistem prehitro izloči, to je, preden so končali štiriletno srednjo šolo, so prepuščeni cesti in kriminalu.

Industrija masovno izloča fizične delavce, funkcionalno nepismeni se nabirajo na robu družbe v »servisnem proletariatu« in so odvisni od pomoči socialne države. Nacionalni bruto dohodek narašča, sistemi distribucije tega bogastva ostajajo pri starih formulah in poglobljajo prepad med revnimi in bogatimi. Informacijska družba daje veliko novih možnosti za ljudi, a tudi nove odgovornosti. Delo se humanizira, ker se bolj zanaša na »možgane kot na mišice«.

Ključne besede: struktura družbe, družbena piramida, socialni razred, družbeni vrtnec, vertikalna družbena mobilnost, znanje, izobrazba, servisni proletarijat, ekonomija znanja, visoka tehnologija, znanje kot osnovni proizvodni dejavnik, razvoj človeškega kapitala, stalno izobraževanje in obnavljanje kompetenc, zaostajanje kompetenc in funkcionalna nepismenost

CHANGING OF THE SOCIAL STRUCTURE AND LIFELONG EDUCATION – FROM THE INDUSTRIAL SOCIETY TO THE KNOWLEDGE SOCIETY – ABSTRACT

Social structures are changing. The industrial society is a hierarchical pyramid with separate social classes and the law of limited social mobility. The social status tended to be stable and was transmitted from parents to children. The information society, the knowledge society, the society in change and the risk society, is a turmoil of centripetal and centrifugal social forces. The social status of each individual, ranging from the highest - with their place in the very heart of the society- to the lowest, is temporary. The main production resource in the accelerated economy of the information society is knowledge. Renewing competences is essential in order to preserve one's social status in the social spiral; lagging behind in knowledge and in personal growth, on the other hand, shoves one off to the margins of society. The way back up to a more prestigious position can be achieved through education. Education systems differ from state to state. Some are losing their legitimacy since they fail to train young people for new methods of work and survival; they are an obstacle to the development of the most immanent properties in the new society, as e.g., innovativeness, independence, decision-making ability, creativity. If young people drop out from school too early, before they complete a four-year secondary school, they are surrendered to the street and crime. Manual workers are being discarded on a large scale to find themselves on the margins of society, among the "service proletariat" depending on the handouts of the welfare state. Whereas the GNP is increasing, the wealth redistribution stick to the old formulas and are widening the gap between the poor and the rich. The information society is opening up countless new opportunities, but it is also bringing new responsibilities. Work is becoming more humane, with the "brain" winning over "brawn".

Keywords: structure of the society, social pyramid, social class, social turmoil, social mobility, knowledge, education, service proletariat, knowledge economy, high technology, knowledge as a basic production factor, development of human resources, permanent education and renewing of competences, lagging behind and functional illiteracy

PRESTRUKTURIRANJE DRUŽBE

Industrijska družba je imela piramidalno strukturo in je bila razmeroma statična. Ljudem je uspelo preživeti s poklicem, ki so ga opravljali vse življenje. Zaslužek se je odmerjal po količini dela. Razlike v nagrajevanju pa so bile tudi v stopnjah zahtevnosti. Glede na poklic se je določil položaj delavca v piramidalni strukturi podjetja in družbe. Družbeni položaj človeka je tako nastajal s službo. Zato so zaposleni ob upokojitvi tudi izgubili svoj družbeni status. Da bi imeli vtis, kam lahko človeka umestijo, v kateri družbeni sloj, so ga spraševali, »kaj je«. Torej po poklicu: kmetičar na železnici, rudar, zdravnik, direktor rudnika, tajnica, tekstilna delavka, učiteljica, smetar itd. Delitev na spodnji, srednji in zgornji družbeni sloj je bila jasna (Foucault, 2004).

Delitev na družbene razrede je bila v piramidalni strukturi statična. Delni premiki posameznih pripadnikov nekega družbenega sloja so se dogajali pod vplivom vertikalne družbene mobilnosti. Nekaj delavcev je končalo srednjo šolo in se pomaknilo v zgornji del spodnjega družbenega sloja ali celo čez rob srednjega sloja. Posamezniki so se ob ugodnih vplivih okolja in z lastnim prizadevanjem povzpeli iz srednjega v zgornji družbeni sloj. Manj se je pisalo o premikih zaposlenih navzdol, ko je nekdo zaradi bolezni, invalidnosti ali finančnega zloma iz srednjega sloja padel v spodnji, kar je bila bolj stvar osebne usode. Splošna družbena težnja je bila družbena mobilnost navzgor. V razvitem industrijskem okolju je pripadnost sloju ali premik navzgor določal poklic ali vrsta izobrazbe osebe (Porter, 1968).

Piramidalne strukture taki delni premiki navzgor niso ogrožali. V 60. in 70. letih prejšnjega stoletja se je v razvitih državah zaznavno razširil srednji družbeni sloj. Pred koncem prejšnjega stoletja, ob prehodu iz industrijske v informacijsko družbo, pa je srednji družbeni sloj v teh državah praktično izginil. Utopil se je v spodnji družbeni sloj in tudi zgornji družbeni sloj se je skrčil na en ali dva odstotka. Toffler je bil med

prvimi raziskovalci, ki je podvomil, ali piramidalna struktura družbe oziroma podjetja sploh še obstaja (Toffler, 1993).

Stabilna in statična piramidalna struktura se s prestrukturiranjem družbe, izginjanjem industrijske in nastajanjem informacijske družbe (družbe sprememb, družbe rizika, družbe znanja) spreminja. Postopoma nastaja podoba nove, spremembam podvržene dinamične družbe. Informacijska družba je kot vrtnec centrifugalnih in centripetalnih sil. Stabilnega položaja v tej družbi ni več.

Družbene sile porivajo človeka navznoter proti srčki družbe, še posebno, če ohranja ustrezne kompetence in jih prilagaja novim družbenim razmeram, razpolaga z ustreznimi sposobnostmi in ima za seboj primeren socialni kapital. Sočasno delujejo na družbeni položaj posameznika tudi nasprotni silnice. Porivajo ga navzven proti robu družbe in celo proti družbeni izločenosti. V svojem življenjskem veku lahko človek doživi nenadne in velike premike proti centru moči in navzven, na rob družbe. Vzemimo primer medžerja na visokem položaju, ko ob finančnem zlomu bank nenadoma pristane na robu družbe, med reveži. Ugleden znanstvenik gre zaradi zlorabe rezultatov raziskave v zapor. Z dobro idejo o novem filmskem žanru postane mlad človek čez noč slaven, ker ga okolje željno sprejme, gospodinja pri 50 letih s svojim prvim romanom postane najbolj prodajana avtorica.

Industrijska družba je imela statično piramidalno strukturo.

Informacijska družba ima dinamično mrežno strukturo.

STRUKTURA INDUSTRIJSKE DRUŽBE

V piramidalni strukturi s spodnjim, srednjim in zgornjim družbenim slojem je družbeni položaj človeka stabilen, zaznavni so le posamični premiki navzgor (vertikalna socialna mobilnost). Družbeni položaj določajo izobrazba, poklic,

služba. Šolanje (pridobitev poklica) in nato opravljanje poklica oziroma služba ohranjajo družbeni položaj.

»Večina ljudi ni imela priložnosti, da bi se povzpela iz razreda, v katerem so se rodili. Pri delu in na postaji življenja so v glavnem sledili svojim očetom.« (Drucker, 1995: 237)

Optimalna rešitev za novo oblikovanje socialne države je nova delitev nacionalnega dohodka v obliki novih shem obdavčenja.

ZG – zgornji družbeni razred

SR – srednji družbeni razred

SP – spodnji družbeni razred

Pri premikih v srčiko družbe in na rob delujejo mnogi zunanji dejavniki in razmere. Veliko teh razmer je nevidnih in neprepoznanih, pridejo kot presenečenje, nenadoma. Zato jih ljudje težko predvidijo. Poglejmo primer ptičje gripe v Aziji. Bolezen je spodnesla družbeni položaj visokih menedžerjev v

Air Canada na drugi celini. Nacionalna letalska družba, ena najmočnejših v Kanadi, je zaradi izpada prometa pri letih v Azijo skoraj bankrotirala. Državi je uspelo rešiti le delček te družbe. Bralec bo lahko sam poiskal še številne druge primere iz našega vsakdanjika.

Večinoma postindustrijska teorija zagovarja povečan pomen izobrazbe za socialno mobilnost in oblikovanje novega socialnega razlikovanja. Izločeni industrijski delavci imajo več možnosti, da bodo živeli od »socialnih plač«, ker so sicer izločeni na najbolj oddaljen rob družbe. Izobrazba prinaša za seboj novo delitev družbe-

nih slojev in največji antagonizem nastaja med tistimi, ki znajo (in morajo vzdrževati druge, ker so edini izvor družbenega bogastva), in onimi, ki »ne znajo« in živijo kot odvisneži od drugih. V svetu se pojavljajo zelo različne rešitve in poskusi, kako ohraniti ali na novo oblikovati socialno državo. Optimalno rešitev obeta nova delitev nacionalnega prihodka, kar pa zahteva nove sheme obdavčenja.

Vlade se obotavljajo in pustijo, da deluje stara davčna logika. Razlike med državami nastajajo tudi zato, ker imajo te zelo različne šolske sisteme. Aktiven in stalen sistem usposabljanja ljudi, kot ga ima npr. Švedska, najbolj podpira zaposljivost, karierni vzpon ter izboljšanje socialnega statusa ljudi (Andersen, 1993: 17–29).

Andersen še vedno govori o dveh hierarhijah: industrijski in postindustrijski, ki se bistveno razlikujeta glede na stopnjo oblasti in odgovornosti ter nivo človeškega kapitala. Drugo imenuje tudi »struktura človeškega kapitala«. Izločeni del populacije, neizobraženi delavci, je teoretično in praktično pomemben dejavnik oblikovanja vseh razmerij v informacijski družbi. Močno vpliva na preoblikovanje družine in odnosa med samopomočjo in plačanim delom. Ne moremo pa več govoriti o oblikovanju socialnih razredov. »Servisni proletariat srka vase iz industrije izločene fizične delavce v sivo ekonomijo in storitve, ki jih plača država. Polarizacija med izobraženimi in visoko usposobljenimi specialisti, ki ostajajo v strukturi, in izločenim, odvečnim delom populacije

Noben družbeni položaj ni stabilen, predvsem pa ni pridobljen za vse življenje. Koliko časa ga bo človek ohranil, je težko napovedati. Človek svojo socialno varnost ohranja z nenehnim obnavljanjem kompetenc. Tu vidimo, kako je vseživljenjsko izobraževanje pogoj za preživetje ... Položaji v središču družbenega vrtinca doživljajo največ pritiskov. Ljudem na teh položajih (menedžerji, politiki, pomembni strokovnjaki) najbolj grozi čustvena izgorelost. V ZDA in na Japonskem se kaže nov pojav, ko menedžerji sami zapuščajo ta delovna mesta, ker ne zmorejo več prenašati vseh pritiskov. V lastni obrambi sami dajo odpoved in se spustijo na rob družbe, ki jim za nekaj časa zagotovi le minimalni dohodek za najnujnejše dnevne potrebe. S tem pa se tudi spočijejo, si naberejo novih moči in že načrtujejo, kje bi se (morda na nekem povsem novem področju) spopadli z bolj odgovornim položajem, ali se posvetijo umetnosti in bolj osebnim neizpolnjenim željam. Pojav se imenuje zapuščanje služb (deemployment). V težkih razmerah zapušča položaje tudi srednji sloj vodilnih ljudi, če so pritiski preveliki.

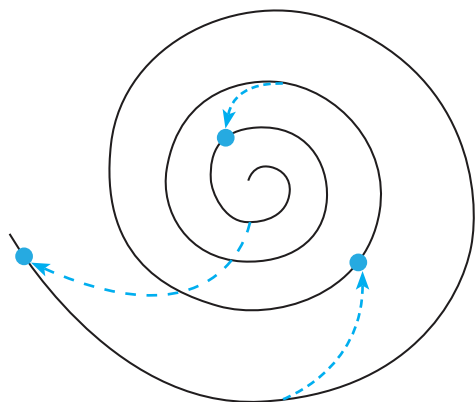
»Industrijska proizvodnja ni več dominantna. Fordizem v ekonomiji, ki je bil grajen na konceptu merljive materialne produktivnosti, naglo izgublja pomen. Proizvodnja je vedno bolj odvisna od nematerialnih vložkov in specializiranih, profesionalnih storitev. Zelo očitno je, da se tradicionalna industrijska hierarhija eksplozivno spreminja, taylorjanski menedžment izginja in nova tehnologija izloča neizobražene delavce, ker delovni proces zahteva večstransko usposobljene in avtonomne delavce. Izginjajo meje med delavci, menedžerji in tehnični strokovnjaki.« (Ibid: 21)

poraja velike družbene napetosti in zahteve.« (Ibid: 27)

Te premike v vrtincu dinamične družbe, polne sprememb in rizikov, rešuje Švedska na konstruktiven način. Približno 17 odstotkov aktivnega dela populacije dobiva »državno plačo« za dobo enega ali dveh let, da bi se v tem času pripravili na nov naskok na delo na višji ravni, ko se bodo spet pomikali proti centru družbe.

STRUKTURA INFORMACIJSKE DRUŽBE

To je družba kot vrtinec centripetalnih in centrifugalnih družbenih sil, dinamičnega spreminjanja družbenega položaja človeka z roba

v notranjost in iz centra navzven. Družbeni položaj osebe je začasen. Ohranjanje položaja je odvisno od vseživljenjskega izobraževanja in vzdrževanja osebnih kompetenc.

Globalizacija vpliva na nacionalno družbeno strukturo. Makro silnice, na katere nimajo ljudje določenega okolja nobenih vplivov, spreminjajo njihov družbeni položaj, izrivajo jih na rob ali srkajo v center družbenega vrtinca. Kako se braniti pred temi močnimi zunanjimi silami, spremembami in pritiski, če pravimo, da na mnoge od njih ne moremo vplivati kot posamezniki niti niso v pristojnosti nacionalnih držav? Globalizacijo je omogočila sodobna tehnologija in je veliko globlji in odločilen proces, kot si sploh lahko predstavljamo. Odgovor na vprašanje, kako vplivati na spreminjanje osebnega družbenega položaja v vrtincu družbe, moramo iskati pri sebi.

Človek mora imeti za preživetje v taki družbi vedno pripravljenih več alternativnih poti. Zato ne govorimo več o poklicu kot osnovni kategoriji za preživetje, ampak o stopnji zaposljivosti človeka. Ta se bistveno poveča z osebnostnim razvojem, stopnjo izobrazbe in širjenjem znanja, spretnosti in sposobnosti. Pomembno mu iz nenadnih novih situacij pomaga stresna odpornost in inovativnost: tako si človek izmisli novo pot, novo rešitev, je bolj prilagodljiv in s tem zmanjša svojo ogroženost. Zelo pomemben del lastne stabilizacije je »mreženje«. Srednja generacija posveča veliko pozornosti razvijanju in ohranjanju stikov z drugimi ljudmi. V mreže se lahko povezuje človek na več načinov in s tem povečuje svojo družbeno moč, kar pomeni, da se bo lažje pomikal proti srčki družbe, kot če bi bil sam. Sem sodijo stiki s pripadniki iste generacije, povezave prek društev in raznih organizacij, občasnih in stalnih socialnih skupin. Druženje se iz domačega

Industrijska in postindustrijska družba se razlikujeta glede na stopnjo oblasti, odgovornosti in nivo človeškega kapitala.

okolja nadaljuje v javnost. Ljudje se dobivajo v lokalih, na srečanjih v prostem in delovnem času. Socialni kapital osebe ali nekega kraja je pomemben dejavnik pri pridobivanju družbene moči. Mreže se med seboj prepletajo. Celo politične stranke so se razbile na manjše socialne mreže. Ker so zaprtega tipa, jih imenujemo klike. Pri mreženju odigra civilna družba pomembno vlogo, ker pospešuje nastajanje interesnih skupin.

Mreženje je ena izmed oblik lastne stabilizacije in iskanja novih poti iz nastale zagate.

Svetovna ekonomija prinaša nove dileme o socialni državi. V informacijski družbi ali družbi rizika in družbi znanja nastajajo nove oblike in nove rešitve za socialno varnost.

Odgovornosti se z države prenašajo na družino in samozadostnega posameznika znotraj širše skupnosti. Država bolj regulira tokove socialne varnosti v vrtincu nove družbe, kot bi jih sama zagotavljala. Veliki premiki v socialnem statusu od visokih položajev na rob družbe so nenadni pojavi socialne ogroženosti. Če človek z novimi kompetenca mi dohiti zahteve ekonomije znanja, ponovno utrdi svoj položaj ali se celo pomakne v višji socialni status. Z znanjem in razvojem ljudi se zagotavlja socialna varnost, ker omogoča, da se človek spet ujame v družbenih razmerjih in ni odvisen od tuje pomoči (Andersen, 1997).

KOLIČINA FIZIČNEGA DELA ALI DOBRA ZAMISEL, IDEJA? OD KVANTITETE H KVALITETI DELA!

Prestrukturiranje družbe prinaša velike spremembe. Zakonitosti industrijske družbe v informacijski niso več veljavne. Eden največjih premikov je prehod od fizičnega k intelektualnemu delu. Spremeni se način preživetja. Zahtevnost dela se poveča v vseh sektorjih. Sodobna tehnologija (računalniško vodeni stroji, robotika) spreminja razmerja na trgu dela, kvaliteta nadomesti kvantiteto tudi v

materialni proizvodnji. Poudarek ni več na postopku, ampak na rezultatih. Delo je proces, postopek. Izdelek, rešitev, zamisel, inovacija pa rezultat. Demografi poročajo, da v zadnjih nekaj desetletjih v populaciji najbolj naraščata dve demografski skupini: mladi milijonarji in stoletniki. Mlad človek, sposoben velikega in nenadnega tveganja, uresniči svojo dobro zamisel in je v nekaj letih materialno preskrbljen za vse življenje. Če upošteva, da je informacijska družba tudi družba sprememb, bo temu primerno načrtoval upravljanje osebnih financ. Zaman se kdo po starem hvali, kako veliko dela in gara. V sodobnih družbenih razmerjih je bolje, da to skriva. Inovacije, nove rešitve za probleme prihajajo lahkotno, v sproščenem razpoloženju, morda je zanje potreben le trenutek prebliska. So rezultat vsega tistega, kar posameznik v tistem trenutku je. Ceno inovaciji, novi zamisli, da to, kako je umeščena v potrebe ljudi, kakšen družbeni pomen dobi. Enako bi lahko rekli za dizajn. Ljudje drago plačajo dizajn, ne gramov blaga.

V industrijskem obdobju je delo reguliran sistem in plačuje se količina dela. Zato se ljudje in podjetja še vedno radi hvalijo s tem, koliko delajo. Zamisel, dobra ideja je rezultat. Lahko nastane v trenutku, je pa pomembna, odmevna, ima velik vpliv in je temu primerno nagrajena. Nastajanje idej in izgubljanje reguliranosti v informacijski družbi ne omogoča več sledenja temeljnemu načelu industrijske družbe: kontroliranje in delegiranje. Nova razmerja v informacijski družbi se postavljajo po načelu zaupanja, samostojnosti in so odvisna od sposobnosti odločanja in prevzemanja osebne odgovornosti. Ker javnost težko preide na ta novi temeljni princip (novo družbeno paradigmo), se v družbi v obdobju prestrukturiranja zaradi obrambe nadzor (namesto, da bi upadal) še poveča. To je del krča industrijske družbe, da bi se ohranila, in težnja ljudi, da bi živeli in preživeli na star, poznan način.

Večkrat beremo, da je sprememba edina konstanta današnjega časa. Tudi najbolj preprost

človek se mora soočiti s spremembami. Občutek, da ne živimo več v nekdanji statični družbi s trajno podobo, ko se pravila življenja in dela praktično niso spremenila ves življenjski vek ljudi, je vseprisoten. Danes se ljudje na vsakem koraku srečujejo s spremembami. Komaj se umirijo, ker menijo, da so nekaj uredili in se bo to obdržalo za daljši čas, že v njih butajo nove spremembe. Pomembna vrednota, s katero so jih vzgajali, je bila trajnost in ohranjanje sveta takega, kot je. Naravnost ljudi se sooči z družbeno stvarnostjo in povzroča osebne konflikte in občutke krivde. Ogroženost in strah pred prihodnostjo se povečujeta. Ljudje si očitajo, da morda niso kdaj storili, kar bi morali, in so s tem povzročili neljube spremembe. Počutijo se krive, ker ne spregledajo splošnih družbenih premikov, globoko zasidranih v ekonomskih razmerjih in novi tehnologiji. Brezposelni, ko se znajdejo na cesti, doživljajo občutek sramu in ponižanja, ker »niso več dobri za delodajalca«. Nihče jim ne razloži splošnih zakonitosti, da živo delo postaja pri novi tehnologiji predrago in onemogoča konkurenčnost na svetovnem trgu in s tem tudi obstoj podjetja. V javnosti je premalo pozornosti namenjene socialnemu razvoju in delu z ljudmi. Zakaj bi bilo ljudi strah prihodnosti, če se pomikamo k bolj humani družbi, v kateri bodo ljudje za preživetje unovčili svoje najbolj humane lastnosti: možgane namesto mišic?

V informacijski družbi je ena od glavnih zakonitosti odliv zaposlenih v druge ekonomske sektorje, ker je sodobna tehnologija z računalniško vodenimi stroji in roboti spodrinila fizično delo delavcev. Čeprav se industrijska proizvodnja po-

veča, ostane v njej zaposlenih le še do 20 odstotkov aktivnega prebivalstva (in ne več nekdanjih 65 odstotkov). Preostali zaposleni morajo biti visoko razviti, izobraženi in specializirani. Največkrat imajo razne znanstvene nazive. Preliv aktivnega prebivalstva v terciarni sektor (ta v informacijski družbi posrka do 60 odstotkov aktivnega prebivalstva) zahteva višjo stopnjo izobrazbe, široko, polivalentno znanje in razvite temeljne kompetence osebnosti.

Mednarodne raziskave so pokazale, da so temeljne kompetence ljudi v informacijski družbi: komunikacijske sposobnosti, sposobnosti za samostojno (vseživljenjsko) učenje, sposobnosti odločanja in sposobnosti za vzdrževanje medosebnih odnosov. Ob teh družbenih spremembah zelo izstopa funkcionalna nepismenost industrijskih delavcev. Zaradi enostavnih in ponavljajočih se del v industriji so osebno zakrneli in razvoja niso več dohitevali. Nimajo osnovnih kompetenc za delo v informacijski družbi. Za premik na delo v terciarnem, storitvenem sektorju potrebujejo sistematično izobraževanje in razvoj temeljnih osebnih kompetenc. Samo tako lahko industrijski delavec postane samozaposlen, samostojni podjetnik in ustanavlja druge nove oblike združenj ljudi za sodobno delo (projektno delo, društva, zasebni zavodi).

Funkcionalna nepismenost je družbeni pojav ob prehodu iz industrijske v informacijsko družbo oziroma z manj zahtevnih del in oblik življenja na zahtevnejše. Pojav je tako obsežen, da ga

Razvoj ljudi, človeškega kapitala, postaja podlaga za preživetje.

Še zahtevnejše delo v informacijski družbi je tisto v kvartarnem sektorju: znanost in tehnologija. Tu naj bi se nabralo okoli 25 odstotkov aktivnega prebivalstva. Raziskovalci, inovatorji, »proizvajalci novih idej« postanejo srčika družbe. Opremljeni so z najvišjo stopnjo izobrazbe in znanstvenih nazivov. Brez tega sektorja ne najdemo odgovorov na spremembe in tudi ne rešitev za sproti nastajajoče probleme. Informacijska družba je odvisna od delovanja kvartarnega sektorja. Kam bi dali pri prestrukturiranju družbe neizobražene in nerazvite ljudi, brez temeljnih kompetenc? Če jih ne usposobimo do te mere, da so kompetentni za novo delo v informacijski družbi, se odpira vprašanje, kdo jih bo vzdrževal. Brezposelni množično že danes iščejo odgovor na to vprašanje. Preživetvena ogroženost se hitro sprevrže v nasilje. O tem imamo že jasne primere med državami Evropske unije. (Basic skills, Standards, 2002)

*Spremembe laže
obvladamo, če
poznamo splošne
zakonitosti razvoja.*

lahko obvladamo le z načrtnimi prizadevanji za razvoj človeškega kapitala na državni ravni in z jasno zastavljenim ekonomskim in družbenim razvojem. Zaposljivost brezposelnih dosežemo z dodatnim formativnim izobraževanjem in razvojem kompetentnosti ljudi. Površinsko usposabljanje brezposelnih za novo fizično delo ne bo rodilo nobenih rezultatov, ker bodo ljudje morali živeti v informacijski družbi. Tudi tisti,

ki z brezposelnimi delajo, bi morali poznati in upoštevati splošne zakonitosti razvoja in družbeno ekonomske spremembe ob novi tehnologiji, sicer pravih rešitev ne bodo našli (Toffler, 1983).

Brezposelni so ujeti v splošno zakonitost zatona industrijske družbe in razvoja sodobne informacijske družbe. So le drobci, ki ga za seboj nosi »tretji val« sprememb, kot ga poimenuje Alvin Toffler v svoji knjigi *Tretji val*. Podlaga za individualne usode so veliki razvojni premiki in stalne spremembe. Toffler v nasprotju s pesimističnimi mnenji mnogih sodobnikov, po katerih so razmere nemogoče in človeštvu grozi uničenje, daje optimistično sliko. V že omenjenem delu trdi, da je humanist in z njim človeštvo šele na pohodu, ker gremo v lepšo prihodnost. Govori o nastajanju nove civilizacije, tretjem valu. Val nove civilizacije udari ob prejšnjega, industrijsko civilizacijo oziroma drugi val. Tehnologije tretjega

vala so raznolike, niso več tako masovne, porabijo manj energije in niso ekološko nevarne. Uporabljajo različne vrste energije. Prehod bo prinesel tudi drastične ekonomske spremembe in krize. Osnovna surovina nove civilizacije bo informacija (vključuje tudi domišljijo), ki je taka, da se nikoli ne izčrpa. Ker dobijo informacije v novi civilizaciji povsem nov pomen, drugačen od prejšnjega, se bo moralo v svojem bistvu spremeniti in prestrukturirati tudi izobraževanje z vzgojo (prevlada učenje zunaj razreda), saj sedanji sistem še vedno usposablja učence za repetitivno delo po modelu industrializma. Ob prehodu v novo civilizacijo nastajajo še druge velike spremembe. Treba je na novo opredeliti znanstveno raziskovanje in predvsem reorganizirati medije in komunikacije v interaktivne programe. Nove tehnologije in informacijski mediji močno spreminjajo delo. Tovarna ni več model za druge organizacije, masovna proizvodnja se razprši v raznolikost produktov po okusu uporabnika. Proizvodnja posluje z malo ali brez ljudi in je vedno pogostejše vodena na daljavo in bolj inteligentna. Na daljavo lahko celo oskrbujemo potrošnike. Delo se iz tovarn in pisarn seli na dom. Komputerizacija ne uničuje medosebnih odnosov, jih le spreminja, ljudje bodo med seboj čustvovali na nov način. Svoj družbeni položaj pa bodo ljudje ohranili le z nenehnim izobraževanjem (vse življenje), s katerim obnavljajo svoje kompetence (Toffler, 1981: 351–353, 384).

Vzemimo primer zaposlovanja. Masovnega zaposlovanja, kot je bilo nekoč v času širjenja industrije, ni in ne bo več. Zato je shiralo in postopno odmrlo nekdanje poslanstvo zavodov za zaposlovanje. Nekvalificirane delavce so množično pošiljali na delovna mesta v podjetja, tovarne, jim množično pisali napotnice za zaposlitev. Zdaj bi morali odkriti poslanstvo teh ustanov v informacijski družbi, ko odloča kompetentnost človeka, sprotno vzdrževanje kompetentnosti pa možnosti za delo podaljšuje. Delo je neposredno prepleteno z znanjem in sposobnostmi posameznega človeka. Te so nastajale v kombinaciji najrazličnejših vzgojnih in izobraževalnih vplivov, okolja, šole in osebne dejavnosti. Pridobivanje in ohranitev dela je postal dinamičen proces, poln sprememb. V temelju bi to morala postati individualna, osebna iniciativa. Dobro razvita mreža zavodov za zaposlovanje pa bi lahko postala pomembna mreža ustanov za izobraževanje in osebni razvoj z močno podporo služb za diagnostiko osebne zaposljivosti in svetovanje, krmiljenje pri uvažanju na novem položaju. Kaj bi vse lahko delal, najbolje ve človek sam. Strokovnjaku lahko to podoba približa tako, da predstavi svetovalcu osebni izobraževalni in karierni načrt ter portfelj z dokazili o raznih znanjih in sposobnostih.

Spremembe laže obvladamo, če poznamo splošne zakonitosti razvoja. Sprememb ne moremo ustaviti, ker so temeljna značilnost dinamične informacijske družbe. Lahko pa razvijemo svojo prilagodljivost, stresno odpornost in sposobnost za hitro in pravilno odločanje. Poznavanje zunanjih silnic nas razbremeni osebne krivde in nenehne ogroženosti. Če prepoznamo zakonitosti sprememb in jih zavestno spremljate, tudi laže urejate razmere za osebno življenje in družino. Izgubljanje v socialno patologijo (alkoholizem, droge, družinsko nasilje) človeka še bolj odvrača od prave rešitve.

Socialne varnosti in dela v novih družbenih razmerah ne morejo več zagotavljati državne ustanove in veliki sistemi. Kaj bo delal, mora človek odkriti sam in svojo storitev ponuditi v javnosti. Mnoge odgovornosti se s skupnosti prenašajo na posameznika. Sam mora nekaj narediti, sam se mora odločiti, sam mora skrbeti, da ohranja svoje kompetence. Ne more se namesto njega izobraževati država ali zavod za zaposlovanje. V to prenašanje odgovornosti na posameznega človeka ali zasebno skupnost (družino, sosesko, prijatelje) za zdaj tudi ustanove in državni organi še ne privolijo, ker delujejo po starih utečenih modelih. To opazimo v zdravstvu, izobraževanju, zaposlovanju, podjetništvu, javni upravi in drugih družbenih sektorjih.

VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE ZA OBNAVLANJE KOMPETENC IN OHRANJANJE DRUŽBENEGA POLOŽAJA

Preživetje je za posameznega človeka, podjetje ali državo v informacijski družbi ali družbi znanja tako tesno povezano z znanjem, da je eno od temeljnih načel nove družbe »prost dostop do izobraževanja za vse ljudi«.

Ko se lahko vsi izobražujejo, postane konkurenčnost v znanju velik pritisk za posameznika.

Vsako pomanjkanje znanja in sposobnosti ga poriva iz vrtnice družbe na rob in nasprotno:

z novimi znanji in obnovljenimi kompetencami ga bo spet vleklo proti centru. Zato je v informacijski družbi vsak socialni status, tudi najvišji, samo začasen. »V družbi znanja je izziv z znanjem zasičeno delo. Na tem bo slonel tekmovalni položaj vsake države, vsake industrije in vsake organizacije v neki družbi. Delavci brez znanja bodo v družbi znanja postali vse bolj socialni problem. Nobena družba se v zgodovini še ni spoprijela s takimi izzivi in problemi. Z novo družbo pa prihajajo tudi nove možnosti.

Pri delu se bo človek premikal z ene vrste dela na drugo. Zelo pomembno postaja, kako hitro si bo lahko pridobil specializirana znanja za

Preživetje v informacijski dobi je tesno povezano z znanjem.

»V družbi znanja je prvič v zgodovini dostop do vodilnih položajev odprt za vse ljudi. Za vse mora tudi biti odprt dostop do znanja in ne več omejen na določeno predpisano starost (šolsko obdobje) ali elitni družbeni položaj. Učenje bo postalo sredstvo posameznika, dostopno v katerikoli starosti, ker bodo znanje in spretnosti lahko pridobivali z novimi učnimi tehnologijami. Uporaba znanja (in ne le golo nalaganje znanja, op. a.) bo vedno pomembnejši tekmovalni dejavnik pri karieri in možnostih za zaslužek. Uporaba znanja bo morda celo odločala o preživetju neke organizacije, industrije ali celo države.« (Drucker, 1995: 235–237) Družba znanja bo postala tako tekmovalna, kot še ni bila nobena družba prej, in to zaradi preprostega dejstva, da bo znanje vsem dostopno in za neznanje in pomanjkljivo delovanje ne bo nobenega opravičila. Obenem pa nova družba ponuja ljudem toliko možnosti, kot jih ni še nobena prej. Nove informacijsko-komunikacijske tehnologije demokratizirajo izobraževanje in odpirajo dostop do globalnega znanja. »Ne bomo več govorili o revnih državah, ampak o državah neznanja. Isto velja tudi za posamezna podjetja, organizacije ali kakršnekoli ustanove in za posameznega človeka. Največji poudarek bo na sposobnostih, da človek znanje uporablja.« (Drucker, 1995: 238)

novo delo in kako uspešno jih bo uporabljal. Naučiti se učiti se je ena od temeljnih kompetenc za ljudi v informacijski družbi. Splošno znanje daje podlago za pridobivanje specializiranih znanj, specializirana znanja pa so podlaga za uporabnost. Bolj kot o znanju govorimo o znanjih v množini. Ljudje z znanjem naj bi postali razumljivi tudi drugim, ki takega znanja nimajo, ker se pri delu združujejo v time.

Znanje je priznано le, če iz njega nastane nekaj novega.

Zato pa morajo poleg specializiranega znanja imeti še dovolj široko znanje z drugih področij. Široka temeljna izobrazba je podlaga za učinkovito, sprotno in hitro pridobivanje specializiranih znanj. Znanje pa je priznано šele, ko je uporabljeno, ko iz znanja nastaja nekaj novega. Za izobraženega človeka velja nekdo, ki se je naučil, kako se učiti, kako se samostojno odločati in voditi svoje učenje.

ZNANJE KOT PODLAGA DRUŽBENE MOČI

Pomembno postaja izkustveno učenje, raziskovalno učenje ali učenje z delom, kar spodbuja osebni razvoj. M. Foucault meni, da obstaja neki imanentni odnos med znanjem in družbeno močjo. Znanje in moč sta neposredno povezana, vsebujeta drug drugega in sta v medsebojni korelaciji. Znanje ne vsebuje samo dejansko resničnega, ampak tisto, kar se šteje kot resnično in je del družbene moči. Socialna gibanja so zavrgla pasivno znanje učencev in so dala prednost stališčem, vrednotam in s tem aktivnemu znanju ali uporabi znanja. Šolski sistemi po svoji tradiciji nalagajo v učence pasivna znanja in se s tem oddaljujejo od potreb postmoderne družbe. Subjekt učenja je danes postal odrasel učenec. Tradicionalno ločevanje teorije od prakse ne vzdrži več. Pozornost se usmerja na učinke teorije v praksi. V postmoderini dobi je glavni učenec in izobraževanje se mu prilagaja. Družbena moč dobiva nov pomen in tudi odnos med znanjem in družbeno močjo se vzpostavlja

na novo. Družbena moč postane nekaj, kar v družbi kroži. Ni več utrjena s stalnimi položaji in odnosi med pozicijami v družbeni piramidi. Posameznik se ji sočasno podreja in jo ustvarja. Znanje in stališča odločajo, kako vpliven bo nekdo v okolju, ali se bo moral podrežati drugim. Namesto da sedijo v vrstah pred učiteljem, se učenci usedejo v krog za mizo, kar kaže na to, da nanje vplivajo tudi sovrstniki in ne le učitelj. Prav tako se prejšnje individualno delo poveže v timsko. Podjetja, organizacije ali društva se povezujejo v mreže. Mreženje je način uveljavljanja določenih znanj in podlaga za povečanje družbene moči. (Usher, R., in Edwards, R., 1996: 49, 87, 89–91)

Toffler je leta 1991 objavil knjigo *Prestavitev moči* (Shift Power). »Knjiga obravnava družbeno moč na začetku 21. stoletja. Obravnava nasilje, bogastvo in znanje ter vloge, ki jih to troje igra v naših življenjih. Govori o novih poteh do družbene moči, ki jih odpira svet v podvigu in prevratu (upheaval). Živimo v obdobju, ko celotna struktura moči, ki drži svet skupaj, razpada in se razkraja. To se dogaja na vsakem nivoju človeške družbe. Zlom stare oblike avtoritete in moči v podjetjih in v vsakdanjem življenju je vse večji, sočasno razpada tudi svetovna struktura moči. Sile, ki pretresajo družbeno moč na vseh ravneh človeškega sistema, se bodo v prihodnjih letih še okrepile in postale še prodornejše. Dogodilo se bo nekaj, kar je najbolj redko v zgodovini; revolucija same narave družbene moči. Prestavitev moči ni prenos moči, ampak preoblikovanje moči.« (Toffler, A., 1991: 1)

Nastaja družbena moč kot mozaik. Za vsak sistem in še toliko bolj za ekonomski sistem je pomembno vedeti, s kakšno hitrostjo deluje. Hitrost, s katero izmenjujemo informacije in celo navidezno nepomembne informacije, je povezana z nastajanjem povsem novega sistema nastajanja bogastva. V današnji svetovni ekonomiji z naraščajočo tekmovalnostjo je bistvena sposobnost, kako hitro lahko damo proizvode na trg. Hitrost inovacij je tako velika,

Najdražje je poceni delo. Podjetja ga uporabljajo v fazi ugašanja masovne proizvodnje zaradi odpora do sprememb, ker bi rada še naprej delala po starem. Še vedno najdejo po svetu žepe poceni delovne sile. Ti ukrepi pa so začasni, slepa ulica in lažno upanje lastnikov podjetij, ki bi radi čim več zaslužili s čim manj vlaganja. Kar pridobi kapitalist s poceni delovno silo, je malenkost in ni primerljivo s tem, kar bi dobil, če bi uvedel novo elektronsko vodeno tehnologijo in robote, boljši in hitrejši pretok znanja in informacij, fleksibilno organizacijo s porazdeljeno odgovornostjo. Veliko bolj perspektivno je, da imajo v podjetju le peščico visoko izobraženih in dobro plačanih strokovnjakov, kot če imajo maso slabo plačanih neizobraženih delavcev. Poceni delovna sila ni več sprejemljiva niti za dežele v razvoju. Novi sistem nastajanja bogastva ponuja boljšo prihodnost tudi za široko populacijo danes revnih ljudi. V raziskavi, opravljeni v 15 državah pacifiškega območja, poudarjajo, da ekonomska moč narašča na področjih 3-T: telekomunikacije, transport in turizem. Družbena moč se seli z enega na drugo področje, iz sekundarnega ekonomskega sektorja, proizvodnje, v terciarni sektor. Ogromno se vlaga v infrastrukturo in ekstrainteligenčne mreže, kar je pomembno za super hitro ekonomijo. (Toffler, 1991: 397–399)

da preden uveljavimo en proizvod, se že pojavi nov, še bolj izpopolnjen. (Ibid: 227–231)

Nova elektronska tehnologija pospešuje hitrost proizvodnje in nastal je nov sistem za ustvarjanje bogastva, drugačen od masovne industrijske proizvodnje. Novi sistem sloni na inteligentni reorganizaciji in izpopolnjeni elektronski izmenjavi informacij. Znanje nadomesti pot fizičnih delavcev, ko se poveča hitrost sistema. Uspeh japonske avtomobilske industrije je v njihovi sposobnosti, da dizajnirajo in uvedejo povsem nov model avtomobila v polovico manj časa, kot ga potrebuje Evropa ali pa Amerika.

Pomen znanja in informacij v novi družbi bolje razumemo, če razčlenimo dejavnike novega pospešenega sistema za nastajanje bogastva in prenosa družbene moči (Toffler, 1991: 232–233):

1. Novi pospešeni sistem ustvarjanja bogastva je vedno bolj odvisen od izmenjave podatkov, informacij in znanja. Če ni izmenjave znanja, se ne ustvarja novo bogastvo.
2. Zapušča masovno proizvodnjo in črpa iz prožne, kupcem prilagojene proizvodnje, ki se je otesla masovnosti.
3. Klasični dejavniki proizvodnje (zemlja, delo, surovine in kapital) so manj pomembni, ker jih zamenja znanje.
4. Kapital postane skrajno tekoč. Namesto klasičnega denarja postane dejansko sredstvo menjave elektronska informacija.
5. Okorne birokratske organizacije nadomestijo majhne delovne enote in delo v timih za določen čas ter kompleksna gospodarska združenja in konzorciji. Hierarhija se zmanjša ali povsem izgine, da bi se skrajšal proces odločanja. Birokratske izobraževalne ustanove nadomesti prost pretok informacij.
6. Število in različice organizacijskih enot se pomnožijo. Več jih je, večji mora biti med njimi prenos in več informacij nastaja in se sporoča.
7. Zaposleni v industriji so lastniki najmočnejšega proizvodnega dejavnika za povečanje bogastva, znanja v svojih glavah, in zato pomenijo kritični, navadno nenadomestljivi del »proizvodnih sredstev«.
8. Heroj danes ni več fizični delavec, financer ali menedžer, ampak inovator v organizaciji ali zunaj nje, ki kombinira domišljijско znanje z akcijo.
9. Ustvarjanje bogastva vedno bolj postaja krožni proces. Odpadki prejšnjega cikla so vložki v naslednji cikel proizvodnje. Ta metoda predpostavlja računalniški pregled in vedno globlje znanstveno in okoljsko znanje.
10. Proizvajalec in potrošnik, ločena v industrijski revoluciji, se v novem ciklu ustvarjanja bogastva ponovno združita. Potrošnik ne daje samo plačila, ampak tudi informacije o dizajnu in trgu, vitalne za proizvodnjo. Kupec in proizvajalec si delita podatke, in-

V Sloveniji v zadnjih letih doživljamo pravo eksplozijo višjega in visokega šolstva. Vsak mlad človek teži, da bi si pridobil dovolj visoko začetno izobrazbo, ker ve, da je njegova socialna varnost v njegovi glavi. Če ga proces šolanja prežgodaj izloči zaradi selekcije in odrine na rob družbe, je osebna identifikacija negativna, kar poriva mlade ljudi v kriminal. Konstruktivno se v nastajajočo družbo ne morejo vključiti, preostane jim samo še destrukcija. Ustvarjanje bogastva z novo visoko tehnologijo zahteva na vsem ekonomskem področju hiter in učinkovit pretok informacij in znanja, kar spodnese stari industrijski sistem pridobivanja bogastva. Družbena moč postaja mozaik.

formacije in znanje. Potrošnik in proizvajalec se zlijeta v »potrošizvajalec« (»producer« in »consumer« je »prosumer«).

11. Novi sistem ustvarjanja bogastva je globalen in lokalni hkrati. Vplivne nove mikro-tehnologije dajejo možnost za ustvarjanje na lokalni ravni tistega, kar je bilo prej ekonomsko možno le na nacionalni ravni. Mnoge funkcije pa prekoračijo nacionalne meje, ko se aktivnosti več narodov združijo v en proizvodni napor.

Zdaj bolje razumemo, kako in zakaj v pospešeni ekonomiji pridobivata vedno večji pomen izobraževanje in znanje.

IZOBRAŽEVANJE KOT NAJPOMEMBNEJŠA INVESTICIJA V EKONOMIJI IN TEHNOLOGIJI ZNANJA

Družbena moč se je v zgodovini povezovala z lastnino zemlje, proizvodnih sredstev, proizvodnje. Danes se najpomembnejše lastnine ne moreš dotakniti, ker je na simbolični ravni, to je znanje. Znanje kot lastnina ima nove lastnosti. Sočasno ga lahko uporablja več ljudi, ko skupaj ustvarjajo nova bogastva in še več novega znanja. In v nasprotju z lastništvom tovarn ali polj je znanje za vse namene neizčrpno. To, pravi Toffler, je zares revolucionarno dejstvo. Revolucijo znanja povzroči hitro širjenje računalnikov, podpirajo pa jo še druge vzporedne spremembe. Proizvodnja znanja (raziskovanje in inovacije) in »metabolizem znanja« – učenje sta vedno hitrejša. Vsi viri družbene moči postajajo vedno bolj odvisni od znanja (Ibid: 419).

V industrijskem obdobju s piramidalno strukturo družbe je cilj šolanja pridobitev poklica. Znanje, pridobljeno na začetku poti, zadostuje za vse življenje. V dinamiki informacijske družbe se oblikujejo nove razmere. Poklic ni dovolj in tudi samo vedeti ni dovolj. Človek se mora izkazati še z drugimi sposobnostmi, spretnostmi in osebnostnimi lastnostmi. Nenehne spremembe v družbi spremenijo izobraževanje v vse življenje trajajoč proces. Ljudje si z njim obnavljajo osebne kompetence in pridobivajo nove ter s tem ohranjajo svoj položaj ali pa napredujejo. Tudi delo postane vseživljenjski proces. Iz obdobja v obdobje se skozi življenje spreminja.

P. Drucker govori o prehodu iz »ekonomije dobrin« v »ekonomijo znanja«. »Znanje postane 'primarna' industrija, ki zagotavlja ekonomiji bistveni in osrednji vir proizvodnje. Znanje je glavni izdatek, glavna naložba in glavni proizvod napredne ekonomije ter temelj za preživetje največjega dela populacije. Znanje je v napredni, razviti ekonomiji glavni dejavnik proizvodnje. Svetovna ekonomija, velika priložnost za mir in rast, je hkrati velika grožnja za novo svetovno revolucijo in vojne med revnimi in bogatimi zaradi vedno večjih razlik med njimi, kakršne niso bile še nikoli. Neenakost narašča v isti informacijski skupnosti. Svet se je razdelil na narode, ki znajo upravljati tehnologijo za ustvarjanje bogastva, in druge, ki tega ne znajo.« (Drucker, 1969: 102, 273–265)

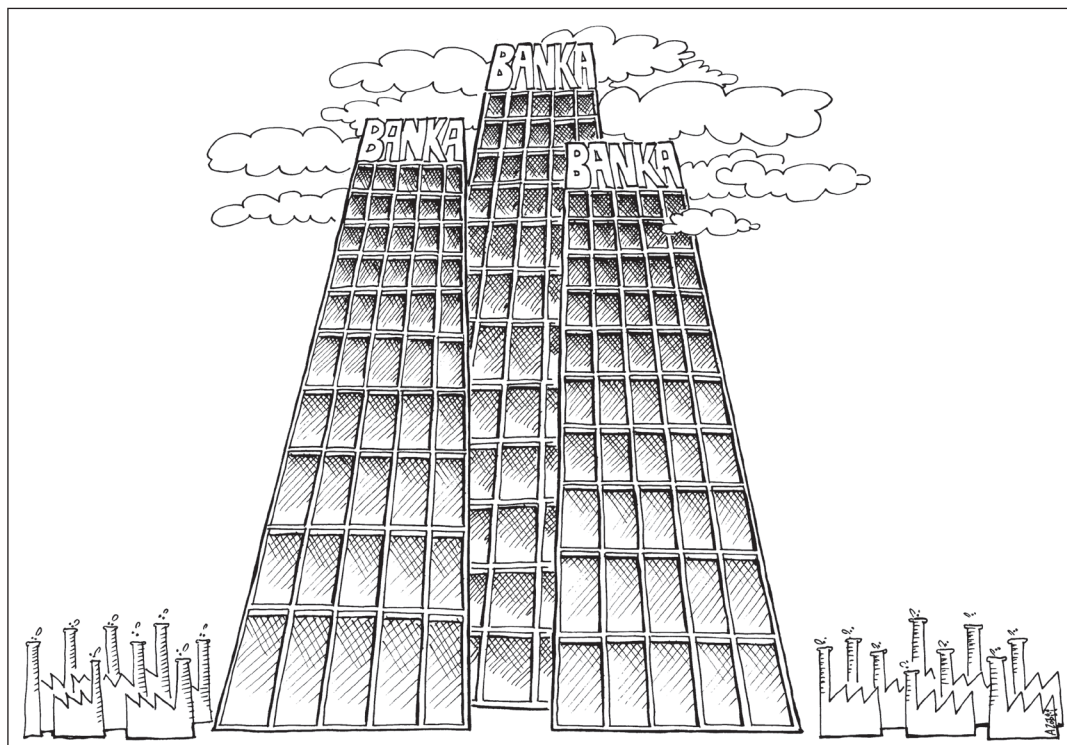
Znanstvene ugotovitve o novi družbi in ekonomiji znanja P. Druckerja niso od danes. Objavljene so bile že konec 60. let prejšnjega stoletja in v zadnjih štirih desetletjih večkrat

potrjene z razvojem prakse. Zakaj slovenska politika še danes ne sprejme novih paradig ekonomije znanja, temveč po stari formuli industrijske ekonomije, da je izobraževanje izdatek, znanje še vedno potiska na zadnje, nepomembno mesto? Sočasno masa ljudi pri nas nima več možnosti za preživetje, ker so funkcionalno nepismeni, imajo premalo znanja in niso imeli priložnosti za razvoj sposobnosti. Ulrich Beck v svoji knjigi *Družba tveganja* razčleni in pokaže, kako šola izgublja legitimnost za zagotavljanje zaposlitve in preživetja ter je le pogoj za nenehno učenje ljudi. »Spodnje statusne skupine bodo zapisane trajni eksistenci v nezaposlenosti, skrbstvu in socialni podpori. Uveljavljena družba znanja proizvaja funkcionalno nepismenost ljudi najnižjih izobrazbenih stopenj (osnovna in poklicna šola). S to marginalizacijsko funkcijo se osnovna in poklicna šola spremenita v leglo brezposelnih mladostnikov. Nahaja se nekje med cesto in zaporom. Legitimnost učiteljev in učnih načrtov je ogrožena. V

70. letih je šolski sistem izgubil legitimnost za podeljevanje statusa.« (Beck, 2001: 222–225).

Najhitreje iz družbenega vrtinca odrine na rob ljudi ali podjetja, ki so zanemarili izobraževanje in so zarjaveli kot star stroj. Zahtevnost dela nekatere čez čas zasiti. Praviloma ljudje menjujejo delo in delovno okolje; delo za določen čas postane pravilo. S tem se razširijo možnosti za neformalno učenje. Delovno okolje je eno glavnih učnih okolij in se mora spremenjati. V rutinskem delu, kjer že vse poznamo, ne pridobivamo več znanja in se ne razvijamo. Ljudje se vedno bolj zavzemajo za kvaliteto in jim postaja kvantiteta predmetov odveč, poudarja japonski avtor Taichi Sakaiya, ko govori o veliki spremembi vrednot. Ljudje, zasičeni z materialnimi dobrinami, iščejo višje vrednote. V 70. in 80. letih, pravi, sta se v razvitih državah spremenila okus ljudi in etika. E. Fromm

Ljudje se vedno bolj zavzemajo za kvaliteto in jim postaja kvantiteta predmetov odveč.

Vseživljenjskemu izobraževanju se pridružuje nov pojem »izobraževanje za vsa področja življenja«.

to prepozna kot premik od »imeti« k »biti«. Iščejo duhovne vrednote in boljšo kvaliteto življenja, npr. mirno bivalno okolje, več prostega časa, več spoštovanja do ljudi. Pod vplivom nove tehnologije se delo krči in ljudem ostaja vedno več časa za druge stvari. Samo delo, tudi kariera, je veliko bolj prepleteno z osebnim življenjem, kot je bilo nekoč. Razne

odgovornosti se prenašajo z države na posameznika. Število služb se vztrajno zmanjšuje, bodisi zato, ker so podjetja uvedla novo, elektronsko vodeno tehnologijo in robotiko, bodisi zato, ker so propadla. V to jih je prisilila tekma na svetovnem trgu. Nova, računalniško vodena tehnologija omogoča raznolikost proizvo-

dov glede na okus kupca. Standardna masovna proizvodnja se vedno bolj izgublja. Kupci sami odločajo o lastnostih proizvoda, izbirajo bolj kvaliteto, kvantiteto opuščajo. Subjektivnost prevladuje nad objektivnostjo, osebne vrednote so nad splošnimi, objektivnimi. Pri razvoju, pravi T. Sakaiya, si sledijo tri faze: razvoj elektronske tehnologije (»hardware«), razvoj računalniških programov (»software«) in nato razvoj človeškega kapitala (»humanware«). Informacijska tehnologija daje orodja za skladiščenje, procesiranje ter prenašanje znanja in modrosti. Zmožnosti človeka za vsrkavanje informacij se povečajo. Predmeti in materialne dobrine potrošniške družbe jemljejo veliko časa in obremenjujejo ljudi. V imenu nove vrednote »znati, biti kompetenten in kompetenco obnavljati« se jih želijo otresti. Človeški kapital ima zaledje v socialnem kapitalu neke skupnosti, kraja ali regije, za katero ljudje čutijo, da ji pripadajo.

Kot posledica razširjenih potreb po znanju se izobrazbena raven prebivalstva viša. Masovna postaja terciarna izobrazba (višja in visoka). Računalniški programi so vedno zahtevnejši, medtem ko predmetom (tudi računalnikom)

cene padajo in so vsem dostopni. Dobro gre do v prodajo »z znanjem zasičeni predmeti« (»knowledge saturated products«). Vrednost daje znanje; po tem se oblikujejo tudi cene. Znanje (skupaj z modrostjo) postane glavna vrednota novega obdobja in se pojavlja v konkretnih dobrinah in storitvah, kot so dizajn, nove tehnologije, videz izdelka, nove zahtevne funkcije izdelka, upoštevan okus kupca itd. (Sakaiya T., 1992: 217–237).

Vseživljenjskemu izobraževanju se pridruži nov pojem »life wide education« ali izobraževanje za vsa področja življenja in ne samo usposabljanje za delo. Vseživljenjsko izobraževanje potrebujemo, če pokriva potrebe po znanju v vseh življenjskih situacijah (»life wide education«).

Brez teh sprememb bi bilo izobraževanje v tretjem življenjskem obdobju nesmiselno, pa tudi neformalno izobraževanje ljudi in učni projekti posameznika. Znanja kot nove vrednote ni mogoče kvantificirati ne v teoriji in ne v praksi. Človek se po svojem občutku odloči, koliko je pripravljen plačati za neki proizvod ali storitev. Izbira in presoja subjektivno, pod vplivom svojih čustev in odvisno od subjektivnih zaznav. Družbena subjektivnost je kot antiteza racionalnosti industrijske družbe. Poraja nenadne in velike spremembe. Novosti se pojavljajo kot utrinek zvezde. Za gospodarstvo postaja pomembna sposobnost vživljanja v ljudi in predvidevanja prihodnosti. Vrednost znanja ni stabilna, nenadoma lahko upade ali pa se dvigne, odvisno od doživljanja ljudi. Reklame poskušajo z manipulacijo vplivati na želje in potrebe kupcev, da bi vsaj začasno stabilizirale vrednost znanja, vloženega v neki proizvod ali storitev. Včasih je za to, da se vrednost znanja ohrani, dovolj že to, da se proizvod ali storitev razlikuje od drugih. Obdobje, ko je nekaj v modi, postaja vedno krajše. Hitreje se povečuje povpraševanje po izdelkih ali storitvah s še višjo stopnjo vrednosti znanja. (Ibid: 253–255)

LITERATURA

- Toffler, Allen (1981). *The Third Wave*. London: Bantam Book.
- Toffler, Allen (1993). *The Future Shock*. London: Bantam Book.
- Toffler, Allen (1985). *War and Antiwar*. London: Bantam Book.
- Toffler, Allen (1991). *Power Shift, Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of 21st Century*. London: Bantam Book.
- Toffler, Allen (1985). *Previews and Premises*. London: Bantam Book.
- Basic Skills, Standards* (2002). London: Institute for Literacy.
- Porter, J. (1968). *The Vertical Mosaic*. Toronto: The University of Toronto.
- Krajnc, A. (1970). *Vertikalna socialna mobilnost*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo Univerze v Ljubljani.
- Krajnc, A. (2005). *Socialne skupine in odnos med avtokratskimi in demokratičnimi odnosi*. Raziskovalna monografija. Ljubljana: Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta.
- Krajnc, A. (1996). *Zakaj se odrasli izobražujejo?* Projekt Eurodelphi. Ljubljana: Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta.
- Mlinar, Z. (2009). *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi*. Prva knjiga: Prostorsko-časovna organizacija bivanja. Ljubljana: FDV, Univerza v Ljubljani.
- Naisbitt, John (1984). *Megatrends*. New York: Warner Books Edition.
- Naisbitt, John (1995). *Global Paradox*. New York: Avon Books.
- Amartya, Sen (2010). »Contacts don't add up to real life«. *The Guardian Weekly*, 2–8, april: 19. London.
- Beck, Ulrich (2001). *Družba tveganja*. Ljubljana: CEU, Open Society Fund Slovenia.
- Drucker, Peter F. (1969). *The Age of Discontinuity, Guidelines for our Changing Society*. New York: Harper Row.
- Drucker, Peter F. (1995). *Managing in a time of great change*. New York: Truman Talley Books.
- Brunner, Jose Joaquin (1991). *Investing in Knowledge*. Ottawa: IDRC.
- Sakaiya, Taichi (1991). *The knowledge – value revolution, Or a History of the Future*. Tokio: Kodansha International.
- Foucault, Michael (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Krtina.
- Usher, R., Edwards, R. (1996). *Postmodernism and Education*. London: Routledge.
- Andersen, G. E. (ur.) (1993). *Changing Classes, Stratification and Mobility in Post-industrial Societies*. London: Sage.
- Andersen, G. E. (ur.) (1997). *Welfare States in Transition, National Adaptations in Global Economies*. London: Sage.